

T

ગાંધી કૃત ૧ ૬૧૫૪ B

મરણ પાછળ જમણવાર.

(શોકના સમયમાં હૃદયનું પ્રદર્શન.)

—:૦:—

પોતાના દેશના ભલા સાર

જુદા જુદા ગ્રંથોનો આધાર લઈ

રચનાર તથા છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

ત્રીકમલાલ બાપાલાલ ગાંધી.

માંડવીની પોળમાં પડી પોળ. અમદાવાદ.

(આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ના ૨૫ મા આગસ્ટ મુજબ રજીસ્ટર
કરાવી તેના સર્વે પ્રકારના હક કર્તાએ પોતાને સ્વાધિન
રાખ્યા છે.)

અમદાવાદ સૂર્યોદય પ્રેસ િ જાણ્યું.

સંવત ૧૯૫૧. સને

(આ પુસ્તક કર્તા શિયાય બીજા કો
મોટે કર્તાની સહી તથા શિષ્ટ
ચોરીનો માલ સમ

G

અર્પણ પત્રિકા.

મહેરબાન ભગવાનદાસ નરોત્તમદાસ મહેતા.

દેશ હિતેચ્છુ તથા મ્યુનિસિપલ કંટ્રોલર.

વડોદરા.

આગ, દેશીઓની સુધરેલી સ્થિતિ જોવાને ધણા આતુર છો તથા

તેમની સાંસારિક સ્થિતિ સુધારવાને ધણી કાળજી રાખો છો

એટલુંજ નહીં પણ દેશની ખરાબ શ્રદ્ધિઓનો નાશ

કરવાને તથા દેશની ઉન્નતી કરવાને તન મન

અગર ધન વડે મદદ આપો છો એ વગેરે

કારણથી = લઘુ પુસ્તક આપને

કરવામાં આવે છે.

લી. શેવક

મીડમસાલ બાપાસાલ ગાંધી.

કર્ણ.

પ્રસ્તાવના.

સધળા જાણે છે કે હિંદુ લોકો નાતવરા અને વરધોડાના ખર્ચ કરવાને માટે પોતાની આખી જીંદગી દુઃખમાં અને કંગાલીઅતમાં ગુજારે છે. તે આખી જીંદગી પોતાનું પેટ બાળે છે, ચિંથરે હાલ કરે છે, ધિક્કારવા લાયક કરકસર કરે છે, સંસારમાં સુખ શું છે તે તરફ આંડી નજરે પણ જોતા નથી અને એટલાથી પણ નિવરાતાં અનેક કાળાંધોળાં કરે છે, ધશ્વરના ચોર થાય છે, રાજના ચોર થાય છે, સાકમાં બે આગર થાય છે, અને આ બધું કરે છે તેની મતલબ એજ કે જીંદગીમાં એવા બે ચાર પ્રસંગ આવે ત્યારે નાતો જમાડવામાં અને વરધોડા કાઢવામાં પોતે લખતૂટ ખર્ચ કરવાને શક્તિવાન થાય. હિંદુઓ સંસારમાં પરમ પદાર્થ નાતવરા અને વરધોડાનિજ માને છે. નાતવરા કર્યા અને વરધોડા કાઢ્યા એટલે આપણે કૃતાર્થ થયા એમજ તેઓ સમજે છે. જેમ માણસને સાર ખેતી કરવા બગદને સરળ્યો છે તેમ જાણે તેઓને નાતવરા કરવા અને હાલ વગડાવવા સારજ પરમેશ્વરે સરળ્યા હોય એમ તેઓ વર્તે છે. જે જાતે પાછનું શાક ન ખાય, જૂને મરતાને મોંઢે એક પણ દાણા ન નાંખે, અને પોતાનો એકનો એક છોકરો મરવા પડ્યો હોય તો પણ વૈદને એક રૂપિયો ન આપે, તે માણસ જ્યારે કોઈવેળા હજારો માણસને ઉગાળી આપવામાં અને વરધોડા કાઢવામાં પાછ પાછ કરેલી જનમની કમાઈ ઉડાવી દે ત્યારે તેને શી ઉપમા આપવી એ કામ વાંચક વર્ગને સોંપીએ છીએ. હાલ નાના બાળકને પૂછ્યો તો તે પણ કહેશે કે એ રૂઢિઓ ગાંડી, નુકશાન કરતા અને દેશમાંથી કાઢી નાંખવા જોઈએ છે. ઘરડાઓ પણ આ નકામા ખર્ચમાં ઘટ્ટાડો થવાની હાલ

દેશકાળ જોતાં ખરેખરી જરૂર છે એમ કહે છે ખરા, પણ સુધારો કરતા નથી એ દિલગીર થવા જેવું છે.

શાણુ અને વિચારવંત દેશીઓ સરકારને વિનવી નાતવરા અને વરઘોડામાં પૈસા ખર્ચનાર અને બાળલગ્ન તથા કન્યાવિક્રય કરનાર ઉપર ભારે કર મુકવાનો કાયદો પસાર કરાવે તો લોકો નાતવરા અને વરઘોડામાં પૈસા બગાડતા તથા બાળલગ્ન અને કન્યાવિક્રય કરતા પોતાની મેજેજ અટકશે અથવા તો તેઓ માંડોમાંડે સંપ કરી એવા રિવાજ નાતના ઠરાવથીજ બંધ કરશે અને એમ થશે તો બાપણોથી જે થયું નથી, સારાસાર સમજવાથી થયું નથી, ધર્મ-ગુરૂની ભલામણથી થયું નથી તે પોતાની મેજેજ થશે અને દેશમાંથી મોટી ખરાબ રૂઢિઓ નાબુદ થશે એટલુંજ નહીં પણ તે જવાથી બીજા પણ ઘણી જાતના સુધારામાં મદદ મળશે.

આ લઘુ પુસ્તકમાં નાત એટલે શું, જમણુવારના ચાલતી ઉત્પત્તિ, મરણ પાછળ જમણુવારનો રિવાજ કર રૂપે કેવી રીતે પડ્યો, દાન ન કરનારને લોકો કેવાં મેણાં મારે છે, કેવો ધમટી આપે છે અને કેવી રીતે ઉશ્કેરે છે, ગરીબ લોકો ધરમાર વેચી મા કરજ કરી તણાઈ મરે છે તેથી આખરે કેવા હેરાન થાય છે તથા પૈસાદાર લોકો જમણુવાર કરે છે તેને માટે લોકો શું કહે છે, જમણુવાર કરવાથી કેવા કેવા ગેરફાયદા થાય છે, જમણુવારો પ્રથમ કોણે બંધ કરવી, પ્રથમ સોંધવારી કેવી હતી અને તે વખતે લોકો કેવાં જમણુ કરતા, મરણ પાછળ જમણુવાર કરવાને લોકો ખુશી છે કે નહીં તથા નાણાંનો ખરો ઉપયોગ એ વગેરે વિષે દર્શાવવામાં આવ્યું છે એટલુંજ નહીં પણ હિંદુ નાતોમાં જરૂરથી કે કરથી અથવા ખુશીની જમણુવારો દિગા દિગા પ્રસંગે કરવામાં આવે છે તેની ટીપ પણ આપેલી છે.

હિંદુ નાતોમાં દેશને હાની કરતા રિવાજો જેવા કે બાળગ્રામ, નાતવરા અને વરધોડા, કન્યાવિક્રય, મિથ્યા કુળ મોટપ, રડવા કુટવાની વેલાઈ અને લગ્ન પ્રસંગે ફટાણાંનાં ગીતો એ વગેરે કુધારાનાં મૂળ એટલાં બધાં ઉડાં ગયાં છે કે તે દરેકને માટે જો લખવા જેથીએ તો મોટાં મોટાં પુસ્તકો લખાય (ફેટલાક કુધારા વિષે તો પુસ્તકો રચાયાં પણ છે) પણ કુધારા વિષે લંબાણથી લખેલાં પુસ્તકો વાંચવા પર ધણાજ થોડા લક્ષ આપે છે તથા બારે કિંમતનાં પુસ્તકો પણ ધણાજ થોડા ખરીદ કરે છે તેથી લોકોમાં એવાં પુસ્તકો ઘેરેઘેર વંચાતાં નથી અને તેથી ધારેલા હેતુ પાર પડતા નથી માટે આ વિષય (મરણ પાછળ જન્મણવાર) હુંકામાં લખવાનું કારણ પણ એજ કેલોકો વાંચતાં કંટાળે નહીં તેમજ કિંમતમાં સસ્તુ હોવાથી ખરીદ કરે અને ધારેલો હેતુ ઇશ્વર કૃપાથી સફળ થાય.

આ પ્રસ્તાવના બંધ કરતાં અત્રે જણાવવું જરૂરનું છે કે જેમ અમોએ રચેલા “ત્રાસદાયક તેરમા દુઃખદર્શક નાટક” થી લોકોમાં સારી અસર થઈ અને ફેટલીક નાતોમાં જીવાતનાં તેરમાં (મરણ પાછળ જન્મણવાર) બંધ થયાં તેવીજ રીતે આ લઘુ પુસ્તક દેશની ખરાબ રૂઢિઓ દૂર કરવા અથવા કરાવવા તરફ લક્ષ આપનારા પ્રેમિ ને ઉત્સાહી દેશી બંધુઓ વાંચી વંચાવી, તથા સમજી સમજાવી, મરણ પાછળ જન્મણવારનો દુઃખદાયક રિવાજ સમુજામાં બંધ કરશે યા કરાવશે તો તેમને હજારો ગરીબ સંસાર નિભાવી લેનારાઓની આશિષ મળશે અને અમોએ લીધેલી મહેનત સફળ થઈ એમ ગણીશું.

ત્રીકમલાલ ખાપાલાલ ગાંધી

મરણ પાછલ જમણવાર.

—:0:—

નાત એ એક ટોળી (ધંધાનું મહાજન) છે કારણ કે ઇતિહાસ ઉપરથી એવું માલમ પડે છે કે આપણા દેશની વસ્તીનો મોટો ભાગ અસલના વખતમાં વાયવ્ય (North-west) દિશા તરફથી આવી વસેલા લોકોનો વંશ છે. જે લોકો પ્રથમ આવી વસ્યા તેઓ આર્ય કહેવાયા અને ધંધા અથવા કામ મુજબ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય અને શુદ્ર એ રીતે ચાર તકા બંધાયા. જેમ જેમ વસ્તી વધતી ગઈ અને તેઓ દૂરના પ્રદેશમાં ફેલાતા ગયા, તેમ તેમ તેમના તકાના આધેના લોક સાથેનો સંબંધ ન પરવડવાને લીધે ટુટતો ગયો. એ રીતે મૂળ તકામાંથી જુદા મૂલક-માં વસવાથી સંબંધ ટુટવાને લીધે, જુદા જુદા ધંધા કરવાને લીધે અને માંહોમાંહેની ફાટકુટ વગેરેથી હાલની સેંકડો નાતની હયાતી થઈ છે. હાલ પણ આપણા જોવામાં આવે છે કે હરકોઈ નાતમાં તકાં પડે છે ત્યારે પ્રથમ જમણવારો કરે છે અને જેને જે તકમાં ભગવું હોય તેમાં તે જમવા બેસે છે. એ રીતે પ્રથમ જમણવાર કરી છુટા થયા પછી પોતાની ટોળીનો સંબંધ બળવી રાખવા ખાતર તથા તે ટોળીમાં ધણા જણ પોતાના સગાવહાલા હોવાથી તથા ધણા જણ પોતાના સંબંધતા અને પોતાના સુખ દુઃખમાં ભાગ લેનારા હોવાથી તે સંબંધોને ખુશીને અવસરે પોતાની સાથે જમવા તેડવાનો ચાલ સ્વાભાવિક વલણથીજ શક્તિવાન લોકોથી નિકળેલો, તેમજ મરણને અવસરે પણ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે બ્રાહ્મણોને તથા લોકાચાર પ્રમાણે ગડદું ઉચકનાર ડાધુઓને (કાંધે લેનારા એટલે કાંધીઆઓને) તેમ સુતકી થએલા પિત્રાઈઓને પોતાને ઘેર જમાડવાની જરૂર જણાયલી,

સારે તેની સાથે મરણની દિલગીરી વહેલી ટાળવા તથા મરનારના માનની ખાતર પોતાની ટાળીના બાકી રહેતા લોકોને પણ સાથે જમવા બોલાવવાની કોઈ કોઈને ઈચ્છા થઈ આવેલી અને એ રીતે વધતાં વધતાં હાલના જેવો દુષ્ટ રિવાજ કર રૂપે થઈ પડ્યો. †

એ વગેરે હેતુઓથીજ જમવા જમાડવાનો સંપ્રદાય ચાલુ થયો. હોય એમ જણાય છે પણ જમવું જમાડવું એ હર્ષની નિશાની છે શોકની નહીં. મુઆ પાછળ સારાં મિદ્ધાન્તો ગતાવી નાતો જમાડવી

† બારીઆ પુતાદરાનાં સાતે ગામની તથા ખેડા મહેમદાવાદનાં સાતે ગામની દશનાગરની નાતમાં તેમજ ખીજ કુટુંબીક નાતોમાં એવો રિવાજ છે કે જે કોઈને ત્યાં તેરમું (મરણ પાછળ જમણવાર જેને કુટુંબીક લોકો કાયદું પણ કહે છે તે) રહ્યું હોય તો તેને ઘેર ખીજ કોઈ પ્રસ્તુતની (જેવાકે લગ્ન અથવા અધરાણી જેને કુટુંબીક લોકો શ્રીમંત કહે છે તેની) નાત જમાડવાનો પ્રસંગ આવે અને તેને માટે નાન પાસે રજ માગે તો પ્રથમ તેરમાની નાત કરાવે સાર પડી લગ્ન અથવા અધરાણીની નાત કે જે કરવાની રજ માગવામાં આવી હોય તે કરવા નાત રજ આવે.

વળી કુટુંબીક નાતોમાં આ ટાંજું (મરણ પાછળ જમણવાર) બીજાં સર્વ ટાંજાં કરતાં ખરેખરા કર સરખું ગણવામાં આવે છે અને કુટુંબીકમાં તો તે ઉપર લોકો નથી કરતા તો નાત ખસાર મુકવાની અથવા ખીજ ધમકી આપી કરાવે છે. ખરેખરી અતીતિ કરનારને કોઈ પુછતું નથી અને હલકી બાબતને માટે એ સખત શિક્ષા થાય છે.

દરેક નાતમાં કુટુંબીક ખુની, કુટુંબીક બ્યભિચારી, કુટુંબીક દાઝ પીનારાં, કુટુંબીક ચોર, કુટુંબીક ધણોજ નીચો ધંધો કરનારાં તથા કુટુંબીક ખીજ બંધકર અતીતિએ ચાલનારાં સ્ત્રીપુરુષો હોય છે, છતાં

તેથી પુરુષ પણ નથી. કોઈપણ જીના સદ્યથમાં મુઆ પાછળ જ-
મણુવાર (તેરમું) કરવાનું લખ્યું જણાતું નથી, તેથી પૂર્વ કાળે એ ચાલ
નહોં હોય એમ સાદ્દ માલમ પડે છે. વળી જે માણસ ગુજરી ગયું
હોય, તેના પિત્રાઈ સરખાને, સુતકને લીધે અડકાય નહોં અને જે
અડકાય તો નહાતું પડે, એવી હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રની રીત છે તો તેના
(મરનારના) ઘરનાં મિષ્ટાન્ન કેમ ખપે? નાતો જમાડવી એ લખ
અથવા તેના જેવા બીજા પ્રસંગે આનંદ આગનારો થઈ પડે છે પ-
રંતુ મરણ પ્રસંગે, જે વખતે વહાલાં સગાનાં અકાળ મૃત્યુથી તમારા
હૃદયમાં, કારી ધા પડેલો હોય, દવા વગેરેમાં પૈસા ખરચી ખાલી
થઈ ગયા હોય અને જે ધાથી તમે રીયાતા હો તે વખતે સગાવહાલાઓને
અને નાતના લોકોને મિષ્ટાન્ન જમાડવાં એ કયા પ્રકારના આનંદનું
કારણ છે?

મરણ એ કાંઈ નાની સુતી વાત નથી. માણસ મરી ગયું અને
લાકડાનો કડકો ભાગી ગયો એ કાંઈ સરખું નથી. છતાં મરણ પા-
છળ જમણુવાર એટલા તો જરૂરના થઈ પડ્યા છે કે બીજા
શુભ પ્રસંગો ન સચવાય, માઆપની ચાકરી ન થાય અને
છોકરાંને ન ભણાવાય તેની હરકત નહીં પણ દહાડો (મ-
રણ પાછળ જમણુવાર) કરવોજ જોઈએ. મરનારના કુટુંબને
મનુષ્ય રત્નની હાની થઈ, મરણ પોષણનો કરનારો ગયો, એ તો
બાણે બસ નથી, તેના જનનો પણ તેણે ભોગ આપવોજ જોઈએ.

કાંઈ તેમને નાત બહાર મુકવાની શિક્ષા કરતું નથી અથવા તેમને
તેમ કરવાની જરૂર પણ ઘણાકને સમજતી નથી અને એવાં કાળાં
કરમ કરનારાઓ બેધડક પગત વચ્ચે આવીને જમવા બેસે છે, એ
દિલ્લગીર થવા જેવું છે.

ખરચવાની શક્તિ ન હોય, ભવિષ્યમાં ભરણુ પોપણુના પણ સાંસા હોય તોપણ મરનારનો દહાડો તો કરવોજ જોઈએ એ ક્યાંનું શાય-પણું! મુખ લોકો “મામાપનું બારમું (તેરમું) અને સ્ત્રીની અધરણી એ કાંઈ ફરી ફરીને આવનાં નથી”* એવી કહેવત કહી ઉશ્કેરે છે તેથી એવો પ્રસંગ આવે ધરબાર અને ધરણું ગાંઠાં વેચીને પણ નાતો જમાડવા લોકો તૈયાર થાય છેજ.

* આ શિવાય ઉશ્કેરણી વિષે વધુ હકીકત:—

જો પૈસાદારને ત્યાં વૃદ્ધનું મરણ થયું હોય છે તો તેને નીચે પ્રમાણે કહી ઉશ્કેરે છે:—

“ભાઈ તમે મોટા ધરના અને તમારે ત્યાં અસલથીજ સારી સારી નાતો થતી આવેલી છે માટે આ વખતે તમને કંઈ કહેવું પડે તેવું છે? કારણ કે તમને ખોટું ગમેએ નહીં ને કરો પણ નહીં. આતું બોલી ઉશ્કેરનારને બીજો વળી ટેકો આપે કે “ફલાણા ભાઈ કહે છે તે ખરું છે કારણકે એમના પગરખામાં બીજાથી કંઈ પગ ધ-લાવાનો છે? વળી કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષ તે મરનારનાં ધરનાં સાંભળે તેમ માંહોમાંહે વાતચિત કરે કે શું એ કંઈ ગરીબ કરતાં ઉતરે તેવા છે? ફલાણા ભાઈએ ધણુંએ રળીને ભેગું કરી આપ્યું છે. એમની તો આટલી નાતો થવી જોઈએ કારણકે એમના (મરનારના) બાપ ફલાણા ભાઈ ગુજરી ગયા ત્યારે આટલી નાતો કરી હતી અને ફલા-ણાં ઉંચાં જમણુ ક્યાં હતાં અને ડોશી મુઝાં ત્યારે આમ કર્યું હતું.”

કેટલાક લોકો પહેલાં પૈસાદાર હોય અથવા તો નાતના શેઠ હોય પણ પાછળથી તેમની નબળા સ્થિતિ થઈ હોય અને તેવાને ધેર આવો સમય આવે તો તેને માટે નીચે પ્રમાણે બોલે છે:—

“વરડા વરડાની આખર પ્રમાણે ખરચ કર્યા વિના કેમ ચાલે? રહ્યું ખાંચું પછી શા અર્થે આવવાનું છે?”

દહાડા માટે નાતવરા કરવા એ એક નાતનો ધારોજ જાણે થઈ પડ્યો હોયની! સરકારના કરમાંથી સરકારને અરજ કરીને પણ છુટી સકાય પરંતુ આ રિવાજે તો એટલું ઉંડું ધર બાલ્યું છે કે તેમાંથી

ગરીબને નીચે પ્રમાણે ઉશ્કેરણી કરે છે:—

“બાઈ હાલ ધણી બાલશે તો થોડું ખરચ થશે. તારી પાસે તો હોયતો થોડા રૂપિયા અમે આપીશું.”

ઉમરે પોકેલી ઓકરા વાળી સ્ત્રી રાંડી હોય છે તો તેને “આઈ તારે શું દુઃખ છે? બાળા તેના સા દહાળા, કાલે તારો ઓકરો મોટો થશે અને દેવું વાળી નાંખશે” એવું કહી જમણુવાર કરવા ઉશ્કેરે છે.

ઘરડો પુરૂષ ગુજરી ગયે હોય તે બાર વર્ષની રાંડી હોય તો તેને ત્રાસદાયક ન ગણતાં નીચે પ્રમાણે ઉશ્કેરણી કરે છે:—

“આઈ ધણીના કારજમાં (તેરમું કરવામાં) પલ્લું કામ ન આવે ત્યારે આપણને વિકાર છે? તું તો ધધો કરીને પણ તારું પેટ ભરીશ પણ આ તારા ધણીનું કારજ હવે કાંઈ ફરી ફરી આવવાનું છે!”

જુમાનનું તેરમું કરવાને નીચે પ્રમાણે ઉશ્કેરણી કરે છે:—

“એનું (એવા નાનાનું) કોણ ખાનાર છે? આ બહુ તારે નાનાં નાનાં ઓકરાં ખાવા આવશે માટે થોડા ખરચ વાસ્તે ન કર્યું એમ શું કરવા કહેવડાવે છે?”

આજ કાલ સમજી પુરૂષો શાસ્ત્રના આધારે મરણપાછળ રડવા કુટુંબાને ચાલ જઈ પાડવા એટલે કે બાયડીઓ કુટે રડે નહીં અને તેથી કરી તે મરનારને ખીજ દુનિયામાં દુઃખ પડે નહીં તથા પાછળનાં રડવા કુટુંબાથી હેરાન થતાં બચાવવા માટે મરડ પુરાણ બેસાડે છે ત્યારે કટલાક લોકો મરડ પુરાણ બેસાડનારને મરડ પુરાણ બેસાડ્યું તેથી નાતનો જાણે જુનો ક્યો હોય તેમ તેને કહે છે કે “બાઈ મરડ પુરાણ બેસાડ્યું ત્યારે તો સાંઠે જમણુ કરવું પડે. રૂલાણાએ મરડ પુરાણ તેમના આપ પા-

છુટી શકાતું નથી. ધિક્કાર છે એવા રિવાજને! અને સહઅવાર ધિક્કાર છે એવા રિવાજને વળગી રહેનારને!! શક્તિ હોય કે ન હોય તોપણ નાતીલાઓને જમાડવાનું પડે એ શું ઓછું દુઃખદાયક છે? ધણીના મરણ પાછળ રાંડીરાંડ પાસે તેનાં ઘરેણાં વેચાવીને પણ દહાડો કરાવવો એ શું જીલ્મ નથી? મરનારના કુટુંબીની આંખોમાંથી એધાર આંસુ ચાલ્યાં જતાં હોય અને મ્હોં પણ ઉંચું કરી શકતા ન હોય તે વખતે નાતીલાઓ મિથ્યાન ઉડાવે એ તેમને શું ઓછું શરમાવનારું છે? અને જે ઠેકાણે લોકો શોકમાં ગરક થયા હોય તે ઠેકાણે નાતીલાઓ હુપનાં ચિન્હ ધારણ કરે! એ શું તેમને ઓછું નામોશી બરેલું છે? પણ કેટલાક લોકો કહે છે કે “ અમે ક્યાં કહેવા જઈએ છીએ કે તમે દહાડો કરો, દહાડો નથી કરતા તેને કાંઈ નાત સગ્ગ કરતી નથી તેમજ દહાડો કરવાની કોઈને ફરજ પણ પાડવામાં આવતી નથી.” અરૂં છે કે નાતવર કરતા નથી તેને માટે નાત શિક્ષા કરતી નથી પરંતુ નાતનો સમુદાય નાતના સદ્ગૃહસ્થોનો જનનો છે અને જ્યારે નાતના જીલ્મ જીલ્મ લોકો દહાડો નહીં કરનારને મેણાં મારી જમીનદોસ્ત કરી નાંખે છે ત્યારે એના કરતાં ખીન્ને વધારે કયો જીલ્મ? નાતના મેણાંને અટકાવવા + માટે, શક્તિ

હજી ખેસાડયું હતું ત્યારે સર્વ જમણુ ક્યું હતું. ” આણું ધારણું તથા સમજવણું મુખાંધ બરેલું છે કારણ કે મરનારના બલા સાર અદ પાછળનાંની દાજ જણી ગરૂડ પ્રણય ખેસાડવામાં આવે છે પણ સાર જમણુ જમાડવાની નિશની તરીકે ખેસાડવામાં આવતું નથી.

† હધાડે માથે ખેસ અખોટીયાં પહેરી, કોટમાં કંઠીઓ ધાલી, બની-હણીને મરણનું જમણુ જમવા જાય પણ તેઓ શરમાતા નથી તેમજ તેમને એવાં જમણુ ખાતાં કમકમાટી છુટતી નથી.

† નાતના આગેવાનો યા શેઠો, જે લોકો નાત ન કરનારને મેણાં

નહીં છતાં તણાઇને પણ ગરીબ માણસોને મરણ પાછળ જમણુવાર (માખાપ વગેરેનાં કાચટાં) કરવા પડે છે, તેથી નાતના દરેક માણસની ફરજ છે કે આવા નુકશાનકારક રિવાજને બિલકુલ ઉત્તેજન આપવું નહીં* એટલુંજ નહીં પણ હરેક રીતે એ દુષ્ટ રૂઢિનો પગ સુધાં

મારે તેનો દંડ કરે અથવા ખીજ કંઈ સજા કરે તો તેનો દાખલો લઈ ખીજ લોકો મેણાં મારતા અટકે અને ગરીબ લોકો તેરમું કરવાના બોળમાંથી મુક્ત થાય.

*નુકશાનકારક રિવાજને ઉત્તેજન ન આપનાર અને પોતાની નાતમાં એવા રિવાજ બંધ પાડવાની પહેલ કરનાર બહાદુર ગૃહસ્થોના દાખલા:—

૧. સને ૧૮૯૦માં વીશા શ્રીમાળી વાણીઆની નાતમાં મી. વિરચંદ્ર રાધવજી ગાંધીએ તેમના પિતાના મરણ પાછળ જમણુવારનો ખરચ બંધ કર્યો.

૨. અમદાવાદની વીસનગરા નાગરની નાતમાં રાવ સાહેબ ચુનીલાલ દલપતરામ કવિશ્વરે શ્રીમંતની નાત બંધ કરી અને નાતનો ખરચ રૂ ૨૫૦-૩૦૦ થતો હતો તેને બદલે રૂ ૪૦૦ વિદ્યા વૃદ્ધિના ફંડમાં આપ્યા.

૩. અમદાવાદના લેઉઆ કણુખીની નાતમાં શેઠ લાલદાસ રાયજીના હીરાસાએ તેમની નાતમાં ગાયણીઓની નાત જમાડવાનો રિવાજ હતો તે પોતાને ધેરથી બંધ કર્યો અને તેરમું કરવાની ફરજ હતી તે કાઢી નાંખી તથા લગ્ન પ્રસંગે ગોરવમાં પણ પુષ્કળ ખરચ થતો હતો તે રિવાજ પોતાને ધેરથીજ બંધ કરી ગરીબ લોકોને આશિર્વાદ લીધો.

એ રીતે ઉપર જણાવેલા ગૃહસ્થોએ નુકશાનકારક રિવાજને

પોતાના લાગતા વળગતાઓનાં કુટુંબમાં પેસવા દેવો નહીં, પે-
ઢેસો હોય ત્યાંથી દૂર કરવો અને એ રીતે ગરીબ માણસો ઉપર પડતા
બોળથો તેમને મુક્ત કરવા.

મરણ પાછળ નાતવરા કરવાનો રિવાજ દૂર કરવો એ ખરેખર
જોતાં ગરીબ લોકોનું કામ નથી. નાતના આગેવાનો યા શેઠીઆઓએ
લેગા મંડળે ઠરાવ કરવો જોઈએ કે કોઈને ઘેર વૃદ્ધ અથવા જુવાન,
સ્ત્રી અગર પુરૂષનું મરણ થાય તો તેની પાછળ જમણવાર બિલકુલ
કરવો નહીં અને તેની પહેલાં પૈસાદારને લાંચીજ નીકળવી જોઈએ
કારણકે શ્રીમતો ગમે તેવા લક્ષાન્નિપતી હોય પંચ મુઆ પાછળ મિ-
હાનો ઉડાવવાં તે યોગ્ય નથી. વળી તેરમું (મરણ પાછળ જમણવાર)
બંધ કરવાથી ગેરફાયદા બિલકુલ છેજ નહીં પણ ઉલટા ફાયદા છે
કારણ કે જો પુરૂષ જીવતો જાય તો સ્ત્રીને તેના પક્ષા ઉપર નિર્વાહ
કરવાનો એટલે તે બિચારી મુખે દહાડા નિર્ગમન કરે અને જો સ્ત્રી
જીવતો જાય તો પુરૂષને પક્ષા બચે તેથી બીજીવાર પરણવાને શક્તિ
વાન થાય અથવા ન પરણવું હોય તો રાંધનાર રખાય. આ ઉપરાંત
માર્ગ ફાયદા:—

છોકરાંને કેળવણી અપાય છે, વહેપાર રોજગારને ઉત્તેજન અ-
પાય છે, અને નાતનાં, ગામનાં તથા દેશનાં ઘણા ફાયદાકારક અને

ઉત્તેજન ન આપ્યું તથા પોતાની નાતમાં એ રિવાજ બંધ પાડવાની
પોતે પહેલાં કરી તેથી ખરેખર તેમને સાચાશી ઘટે છે અને આજ્ઞા
રાખવામાં આવે છે કે આ રસ્તે બીજાઓ પણ ચાલશે અને પોતાના
જાતિ બાધાઓનાં દુઃખ ઓછાં કરશે.

આવાજ દાખલા બીજી નાતોમાં તપાસ કરવાથી મળી આવશે.

પરમાર્થનાં કામો થાય છે.

ઘણીવાર એવું બને છે કે નાતના બાંધેલા ધારાનું જથ્થાવાળો, પૈસાવાળો અથવા શેઠીઆનો સગો કે મિત્ર કોઈ ઉદ્ધવન કરે તો તેને સભ્ય પણ થતી નથી પરંતુ આવી બાબતમાં શેઠીઆઓએ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે જેથી ધારો તોડનાર તવંગર હોય કે ગરીબ હોય પણ તેને ઘટતે શાસને પહોંચાડી નાતને બ્યાજખી ન્યાય આપવો અને આ દુષ્ટ રિવાજનો પ્રમાર થતો અટકાવવો. *

* કેટલીક નાતોમાં કેટલાક શેઠીઆઓ લાંચ ખાઈ ગુનેગારને છોડી મુકે છે તેથી પરીણામ એ આવે છે કે નાતમાં ગુના વધે છે અને વખતે તડાં પણ પડે છે. વળી કેટલાક શેઠીઆઓની નાત આમન્યા રાખતી હોય છે ત્યારે તેઓ અભિમાનમાં છટ્ટી જાય છે અને નાતને બ્યાજખી ન્યાય આપતા નથી તેમજ નાતનો સુધારો કરતા નથી તેથી નાત નારાજ થાય છે અને નાતના કળ્યા સરકાર દરખાસ જાય છે. દાખલા તરીકે મુંબઈના લાડ વાણીઆની નાતે તે નાતના શેઠ નરોત્તમદાસ કાનદાસે નાતને બ્યાજખી ન્યાય ન આપવાથી સને ૧૮૯૪ માં મચકુર શેઠ પાસેથી નાતની મિલકત તથા શેઠાઈ વગેરે લેવાને સરકારમાં અરજી કરેલી (જુઓ મુંબઈની ન્યાયાધિકારી હાઈકોર્ટ મધે સાધારણ અસલ દીવાની અધિકાર મુકદ્દમો નં. ૫૧૮ સને ૧૮૯૪નો) તે કેસનો ફેંમલો તા. ૬-૮-૯૫ નેરોજ થયો તેમાં કોરટે ફરમાવ્યું કે ૧૮૮૯થી પ્રતિવાદી (મુંબઈની લાડવાણીઆની નાતના જુના પુરાણા શેઠ નરોત્તમદાસ કાનદાસ) પાસેથી વાદીઓ (મી. ચુનીલાલ મોતીલાલ વગેરે) એ હિસાબ લેવો તથા વાદીઓને સઘળા મિલકત પ્રતિવાદીએ આપવી. કેસનો તમામ ખર્ચ કોર્ટ એ શેઠ નરોત્તમદાસ કાનદાસને માથે નાખ્યો છે. વાદીઓનો ખર્ચ નાતના ફંડમાંથી આપવો છે. હવેથી લાડવાણીઆના સાજનાનું કામ

નાતમાં જમીને લઢાવો લેનારા તથા વાંઝીઆ લોકો કદાચ આ રિવાજ બંધ પડવાથી જોયેન થશે પરંતુ તે ગણકારવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી કારણકે જ્યારે તેઓ ધણીવાર નાતોમાં જમીને પોતાનાં કાળજાં ઠંડાં કરશે તો એક યા વધારે વાર તેમને પોતાને ઘેર પણ મરણનો પ્રસંગ આવે નાતો જમાડવી પડશે ત્યારે માલમ પડશે કે નાતો જમાડતાં તો આંખો ઉંચી આવે છે. તેના લોકોએ સમજવું જોઈએ કે ગરીબ લોકો ઘેર ધીનો છોટો પણ ન દેખે, ખાવા પીવાનાં સાધન આજે હોય તો કાલે વળખાં મારવાં પડે અને રાત દિવસ મહેનત કરી એ પૈસા જમાડ જેમ તેમ કુટુંબનું ગુજરાન ચલાવતા હોય તેઓના ઘરમાં મરણ થવાથી નાતો જમાડવાની રીતિ પેઠીથી જ દુઃખ સહન કરવું પડે છે તે તો એક પરમેશ્વરજી જાણે !

આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે ટોળીમાં ધણા જણ પોતાના સગા વહાલા હોવાથી તથા ધણા જણ પોતાના સમંધના અને પોતાના સુખ દુઃખમાં ભાગ લેનારા હોવાથી તે સધળાને ખુશીને અવસરે

શેઠને બદલે પંચથી ચાલશે.

આ ઉપરથી બીજી નાતોના શેઠીઆઓએ ઘટો લેવો કે જો તેઓ નાતને વ્યાજબી ન્યાય નહીં આપે તેમજ નાતનો સુધારો નહીં કરે તો તેમની પણ ઉપર પ્રમાણે દશા થશે (શેઠાઈ જશે અને કોઈનો ખર્ચ સાથે પડશે) એમાં કંઈ શક રાખવા જેવું નથી. વળી તેઓએ યાદ રાખવું કે નાતમાં સર્વેનો સરખો હક છે, કોઈ મોટો નાતો નથી માટે એવી રીતે વર્તવું કે નાતનું સર્વ પ્રકારે શ્રેય થાય, પરસ્પરના કલેશો મટે અને નાતમાં થતા નકામા ખર્ચો અટકે. નાતનું કામ વધુ મતે પંચ ત્રીમી કરવું અને નાતની વ્યવસ્થાના ધારાસૂચી નુસરે અથવા વધુ ગતે આંખ્યા પછી પંચથી નાતનો કારભાર ચલાવવો.

પોતાની સાથે જન્મવા તેડવાનો ચાલ સ્વાભાવિક વલણથીજ શક્તિ-
 વાન લોકોથી નિકળેલો; એ રીતે જોતાં જન્મણુવારના ચાલની મૂળ
 મતલબ તો ઘણી રૂડી હતી. તે સગાં વહાલાં તથા ટાળીમાં સંપ રા-
 ખવાનું મોટું સાધન હતું પણ તેનો મૂળ હેતુ જુલો જઈ હાલ જોકે
 તેઓ ભેગા જન્મે છે ખરા, તોપણ તેથી સંપ વધવાને બદલે ઉલટો
 કુસંપ વધે છે. ખુશીમાં આવેતો જન્મણુવાર કરવાનો ચાલ હતો તે બદ-
 લાઈને કર રૂપે થઈ ગયો છે. શક્તિ પ્રમાણે ખરચ કરવાનું હતું તેને
 બદલે હાલ ધરનાં નેવાં વેચીને તથા દેવું કરીને પણ સઘળાની બ-
 રોબર ખરચ કરવાનો ઉંઘો મમત પેશી ગયો છે. વળી જન્મણુવારનાં
 ટાંણાંની સંખ્યામાં તથા દરેક ટાંણાં ઉપર કરવાની જન્મણુવારોની સંખ્યા
 માં ઘણો વધારો થઈ ગયો છે તેમજ જન્મણુવારનું ખરચ પણ ચડસા-
 ચડસીથી તથા દેખાદેખીથી અનીતિ બરેલી રીતે વધી ગયું છે એમ
 માત્રમ પડે છે. કારણ કે જ્યારે ઘઉં દોઢ મણુ બે મણુના, ડાંગર અઢી-
 મણુ ત્રણ મણુની, ગોળ પાંદર શેર સોળશેરના અને ધી છશેર સાત શેરનું
 મળતું ભારે જેવા નાતવરા થતા તેવા અથવા તેથી પણ ચઢીઆતા નાત-
 વરા હાલ થાય છે એથી પહેલાં કરતાં હાલ ચોત્રણું અથવા વધારે ખરચ
 થાય છે. પેદાશ કરતાં ધરખરચ વધ્યો અને સોંધવારી પહેલાંના જેટલી
 નથી તો જન્મણુવારનું ખરચ ચાર પાંચ ઘણું કરીએ તે કેમ પાત્રવે એનો
 વિચાર ખરચ કરનાર, નાતવાળા તમામ, કે મહાજનના શેડીઆ બિલકુલ
 કરતા નથી એથી ઘણા ખરાબખસ્ત થયા છે, થાય છે અને થશે. દર
 દાગીના ને ધરખાર વેચીસાડીને લોકો ખુવાર થવા લાગ્યા, તોપણ એક
 રાતના વાળુ પાછળ સૌ અન્નએલા રહે ને વિચાર કરતા નથી એ
 ઘણું ખોટું છે. ખેડું, વસવાયાં પ્રથમ અંદર ધીના કંસાર, જુલીકં,
 મગધાન ત્રેગેરી કરી નાંત જમાડના, તેઓ હાલ ખાંડ સાકર ને ઉપર

ધી ઉજ્જવળતા માલમ પડે છે. અસધના રિવાજમાં ઘટાડો થતો નથી
અને નવાં ટીપ્પણ વધતાં જાય છે એટલે ખરચમાં વધારો
યદ્ય સોડો હેરાનગતી ભોગવે છે. દાખલા તરીકે અમદાવાદમાં એદિવ્ય
બ્રાહ્મણની જ્ઞાતિમાં સને ૧૮૯૩-૯૪માં જ્યારે જમણવારો
ચાલતી ત્યારે દરરોજનું એક ઘર વેચાતું. §

સને ૧૮૯૫ માં અમદાવાદના કડવા પાટીદારની ગાંધિમાં મી. સોમનાથ બુધરદાસે તેમની માતાના મરણ પાછળ જમણવાર કરવાના ખર્ચમાં આશરે રૂ. ૨૦,૦૦૦ ખર્ચ્યા. આવી રીતે એક વખતના વાળુ પાછળ ખર્ચેલા રૂપિયાથી કશો ફાયદો થતો નથી. ને તે ગૃહસ્થે આ રકમ તેમની નાતના તરજોને વિદ્યાની કેળવણી આપવામાં અથવા તે દેશની હુન્નરકળા ખીસવવામાં અને તેનો વધારો કરવામાં ખર્ચ્યા હોત તો તેમની નાત તથા દેશને કેટલો ખર્ચો ફાયદો થાત?

કુંઢમાં સર્વે બાળનોમાં એ ચાલ એના મૂળ રૂપમાંથી એટલે
મધો ફેરવાઈ ગયો છે કે જે એક સુખનું સાધન હતું તે હવે દુઃખ
અને ખરાબીનું સાધન થઈ પડ્યું છે.

ધણા લોકો ધારે છે કે સારા અને ધણા નાનવરા કરવાથી આ-
ખર વધે છે પણ તે ભુલ બરેલું છે કારણ કે ચાર દિવસની મોંઢાની
વાહવાહ શિવાય એથી કશી આખર વધતી નથી. એકના પછી બી-
જાની જમણવાર થાય છે કે પાછલી વિસારે પડે છે. વળી સાધારણ
લોકો પૈસાદારતા જેવું ખરચ કરે છે તેથી કોઈ મોટો નાનો જણ તે
નથી. એક સમે કદાપી પૈસાદાર વધારે ખરચ કરે તો પણ નાનતા

હું આ બાબતની સાચી જાણતી હોય તેમણે અમદાવાદમાં રજા
સ્કારની આશીર્વાદ તપાસ કરતી અથવા તે નાતના કોઈ આગ્રહાર
બાબતને પુછ્યું.

લોકો તેનું સાઈં બોલે નહીં તો આખર તો શેનીજ વધે. ઉલટું કહેશે કે એમાં શું? પૈસા હોય તે ખરચેસતો. નાનને જમાડી તેમાં કોને ન્યાલ કર્યા? નાતોની અંદર આજ્ઞાલ અદેખાઈ વધવાથી એક બીજાનું સાઈં દેખી ખમી શકાતું નથી અને તેથી તેના દુશ્મનો અને પિત્રાઈઓ જમણવારમાં હરેક રીતે અપજશ આવે એવી પેરવીઓ કરે છે. એ રીતે પૈસાદારનું તરત લુંડું બોલાય છે અને ગરીબનું થોડા દિવસ સાઈં બોલાય છે પણ પાછળથી તેની વધારે જરઆખર થાય છે. ખર્ચ કહીએ તો નાતના લુંડા બોલવાથી પૈસાદાર લોકોની ખરી આખર કાંઈ એછી થતી નથી પણ ગરીબો જે તાણીનુશીને આખર મેળવવા જાય છે તેમને તો તે ન મળનાં ઉકરી ખરાબી થાય છે, તેનું પોગળ જણાય છે, ને તેને કોઈ પૈસા ધીરું નથી. તેમ બીજી વાતમાં પણ તેની આખર કમી થાય છે, દેવાદાર થાય છે, તેથી તેઓ આખરે અત્રપાણી વગર ટળવળે છે. જમણવારને દિવસ બીજાના બમાવ્યાથી કુલણુલ થઈ વરો કરવાથી મિલકતો હરાજ થઈ જાય છે અને પછી જમણવાર કરાવનારજ મશ્કરીઓ કરે છે અને ઠપકાનો વરસાદ વરસાવે છે છતાં કેટલાક મૂર્ખ અવિચારી* બીજાઓના કુલાબ્યાથી પોતાને ઘેર

* કારણ કે લગ્ન અને મૈયતના ખર્ચ પ્રસંગે તો લોકો જણે રાજ? જણે ગાંડા? એકને કહે ધી લાવો, બીજાને કહેશે ખાંડ લાવો, ત્રીજાને કહે તો ચોથાને શાક. એમ કામ સોંપી દે છે પણ પેલા મંદ કુદ્દિના કુલણુલને વિચાર નહીં થાય કે હમણું તો જાઓ, જાઓ, લાવો લાવો, કહીએ છીએ પણ પાછળથી માગવા આવશે તેને શું કહીયું! તેતો આ વખતે ખરેખરા મસ્તાન, માતેલા સાંઠ જેવા બને છે. જેમ માતેલા મહાજનીયાના સાંઠને કોઈ છેડે તો માર્યા વિના

ટાંણું આવે ધાંચીના બળદની માફક આંખે પાટા બાંધી બ્યાં ભાંચીનાં
નાણાં કરજો લાવી ગળ ઉપરાંત અને શ્રીમંતોથી ચઢીઆતી જમણ-
વારો કરે છે એ દિવસીર થવા જેવું છે. આનું મુખ્ય કારણ ખોટો
મમત અને અદેખાઈ છે. આખરૂં મેળવવાનો ખરો રસ્તો
પ્રમાણિકપણાથી ચાલતા સારા ધંધાથી પેટા થતો પૈસો છે.

હિંદુ નાતોમાં જમણવાર કરવાનાં ટાંણાંની ટીપ.

જરૂરથી કે કરથી કરવાં પડે તેવાં:—(૧) મરનાર વૃદ્ધ સ્ત્રી પુ-
રુષનું કાયદું* (જેને કેટલાક લોકો ખારમુ યા તેરમું કહે છે તે.) (૨)

છોડે નહીં તેમ જો આ વખતે ભાઈને જરા શિખામણ દેવા કોઈ
ગયું હોય તો જોઈ દ્યો ઝપાટો ! શુરવીર થઈ હાથ લાંબા હુંકા કરવા
મંડી જશે પણ બ્યાં વરો ગયો કે પછી નરમાં મળે ત્યાં સુધી તો
વ્યાજે પણ લાવે. તેમ પણ ન મળે ત્યાર પછી માગનારના હુંકારા
ખાય તે જવાબ દે ભાઈ એક બે દિવસમાં તમારા રૂપિઆ કરીશું. પણ
ક્યાંથી કરે ? ઘણા દિવસ માગનાર ફેરા ખાય એટલે તે પણ થાકે
અને જે આપે તે લેવા તૈયાર થાય ત્યારે ભાઈના હાથ પહોંચતા
હોય તો તો સોળ આનીની અઢાર આની કરીને સઘળી મિલકત
લખી આપે પણ જો તેમ અને તેમ ન હોય તો આઠ આની, ચાર
આની કે બે આની પણ સુકવી આપે નહીં. આ રીતે તે પોતાનું જ અહિન
કરે છે એમ નથી પણ પોતાનાં નિર્દોષ આજીવને માથે પણ જીલ્લમ
જીલ્લરનાર થઈ પડે છે. આવા જનો કશાં પણ હિતનાં કાર્ય કરી શ-
કતા નથી.

* આ પ્રસંગે સગાંને પાંચ છ દિવસ લાગત જમવાનું ચાલે છે
જેમાંથી તેરમાં સુધીના ચાર દિવસ, જે નાતો કરે તો પાંચ દિવસ

શ્રીમંત અથવા અધરણી. (૩) છોકરા છોકરીના વિવાહ. (૪) જો-
હરાને જનોઈ દે ત્યારે. (૫) ઉન્માસીસા, † માસીસા, હમાસી, વર્ષા,
ધરો (દ્રો), પહેલું શ્રાધ અને સમયરી. (૬) નાનાં છોકરાનાં મર્ણનાં
ચોથીઆં અથવા કુંવારડાં. (૭) નાતોમાં તડાં પડે ત્યારે. (૮) નાત
ઉગાણી.*

એ શીવાય ખુશીઆં આવે તો કરે તેવાં:—(૧) છોકરાને નિસા-
જો બેસાડીને. (૨) છોકરાની બાધા ઉતરાવીને (છોકરાના માથાના
પાછા ઉતરાવીને, જેને કેટલાક લોકો ચૌક અથવા મુંડણ કહે છે તે.)
(૩) ઘરની વાસ્તુ પુજા કરીને. (૪) એકાદશી, ગૌતરાઃ અથવા
સામ્રા પાંચમ વગેરે વ્રત ઉજવીને. (૫) જત્રા કરી આવીને. (જેને
લાય જોડ કહે છે તે.) (૬) આગ પડવાનું શ્રાધ સારીને, † (૭) મર-
નારની પ્રાણ નાતમેજો,^૨ મહાજન,^૩ કંઠીમધા,^૪ ચોરાશી^૫ અથવા
ગામમેજો^૬ જમાડવું. (૮) ગ્રાયણીઓની નાત.^૭ (૯) સાલગીરી અથવા
જન્મગાંડ (વર્ષગાંડ) (૧૦) નોળો.^૮ (૧૧) આરસો.^૯ (૧૨) ગીમ.^{૧૦}
(અમ) (૧૩) પોળપાડો.^{૧૧} (૧૪) છોકરાની વહુ તેડીને. (૧૫) ત-
હેવારનાં ટાંણાં જેવાંકે દસરા, દિવાળી, બજેવ, દીવાસો અને નવચી
દેાળી (દાગણ વદ ૦))) વગેરે ઉપર જમાઈ તેડીને. (૧૬) ગામ ઉગાણી.
(૧૭) જીવનક્રિયા.^{૧૨}

અને માસીસો કરે તો છ દિવસ. શ્રીમંતોને ત્યાં તો છઠ્ઠા દિવસથી
નોમીયા સુધી દાળ ભાત રોટલીનું જમણુ સગાંને જમાડે છે તે મ-
ણનાં કુલ ૬૦ દિવસ જમવાનું ચાલે છે.

† મહિનો પુરો થવાને આગલે દિવસ જમણુવાર કરે છે તેને
ઉન્માસીસો કહે છે.

* નાતમાં પડેલા કજ્યાના ફેંસલા થાય અને નાતના ઉપજ

એ પ્રમાણે જમણવારના ખરચ તથા લગ્ન પ્રસંગે, જનોઈ
દે સારે, મામેરાનો, મોસાળાનો તથા છોકરાને નિશાળે ખેસા-

ખર્ચનો હિસાબ સૌ ગણિત બાધઓના સમક્ષ નક્કી થાય એટલા માટે
નાત-ઉજણી કરવાનો રિવાજ પાડવામાં આવેલો. પણ હાલ કેટલીક
નાતોમાં તેમ થતું નથી. દાખલા તરીકે અમદાવાદની દશનાગરની
નાતમાં ઉપજ ખર્ચના હિસાબ વગેરેના ઘોંટાળા માટે જુઓ અમ-
દાવાદ ટાઇમ્સ તા. ૨૮-૧-૯૪

૧. જે પુરુષ પોતાનાં માઆપ જીવતાં આસો શુદ્ધ ૧ ને રોજ ગુજરી
મરેલા પોતાની માના આપ (દાદા)નું શ્રાધ્ધ સારે છે તેને આજીવંત
કહે છે. ૨. અમુક દિવસે પોતાના જયામાંના આસપાસના ગામોમાંના
સઘળા પુરુષોને જમવા તેડે છે તેને નાતમેળો કે ચોખડું કહે છે.
૩. સઘળી નાતના વાણીઆઓને સાથે જમાડે છે તેને મહાજન
કહે છે. ૪. ફક્ત વૈશ્વ વાણીઆ જમાડે છે તેને કંઠીળાંધા કહે
છે. ૫. તમામ નાતના આજણોને સાથે જમાડે છે તેને ચોરણી
કહે છે. ૬. ગામની તમામ નાતોના લોકોને જમાડે છે તેને ગામ-
મેળો કહે છે. ૭. ગોયણીઓની બે જાત છે:- મરણી અને વિ-
વાહની; છોકરીના મરણની નાત તેનો આપ કરે છે તેને મરણની
ગોયણીઓની નાત કહે છે, અને લગ્ન પ્રસંગે માતા વાવી આદર્મે
દિવસ વળાવે છે સારે નાત કરે છે તેને વિવાહની ગોયણીઓની
નાત કહે છે. ૮. નાળીનોમ (આવણુ શુદ્ધ ૯) ને દિવસે જમણ-
વાર કરે છે તેને નાળી કહે છે અને તેમાં આખાં શાક કાપ્યા વગ-
રનાં કરે છે. ૯. પુત્ર જન્મની તીથિથી ખારમે દિવસે જમણવાર
કરે છે તેને ખારસો કહે છે. ૧૦. હોળી (શ્રાવણુ શુદ્ધ ૧૫) ને દિ-

આના વરધોડા કાઢવા એ વગેરે ધણા ખર્ચો બેચાર દિવસની ઠાલી વાહવાહ કહેવડાવવાના હેતુથી પડેલા રિવાજને લીધે હિંદુ લોકો ઉંચી સ્થિતિએ પહોંચતા નથી અને દુઃખી થાય છે કારણ કે મૃત્યુની તથા લક્ષ્મી ક્રિયા વગેરેનાં ખર્ચ અવાર નવાર આવ્યા વગર રહેતાં નથી. ઠાલી વાહવાહ ન કહેવડાવનારા વિરજા તો થોડાજ માલમ પડે છે. દક્ષણી લોકોમાં કાયદાં વગેરેની જમણુવારો કરવાનો આલ નથી અને આપણાં જેટલાં જમણુવાર કરવાનાં ટાંણાં નથી અને જે છે તેમાં પણ જમણુવાર કરવાનો કર છે એવું એકે નથી. વળી જમણુવાર ન કરનારની હલકાઈ ગણાતી નથી અથવા તેને કોઈ મેળું દેતું નથી. શ્રાવકોમાં બ્યારે પાસે પુરતા પૈસા થાય સારે ખુશીથી કરવાનો આલ છે અને પારશીમાં ખુશીમાં આવે તો કરે, નહીં તો ન કરે તેમ છે, આ લોકોથી પણ બ્રાહ્મણ વાણીઆ ગયા ? કે એઓથી પણ તેમનામાં નહારા ધારા ! અફસોસ ! !

જમણુવારથી થતા ગેરફાયદા.

૧ વખતનું ફેકટ જવું—આપણી તખીયત ખગડી હોય છે તો તે દવા ખાધાથી પાછી મેળવી શકીએ છીએ અને દોલત ખોઈ હોય છે તો તે ઉઘમે કરીને પાછી મેળવવાનો સંભવ રહે છે પણ વસે જમણુવાર કરે છે તેને ગીમ કહે છે. ૧૧. પોતાની પોળમાં રહેતાં પોતાની નાતનાં માણસોને તથા પાડોશીને ખુશીથી જમાડવામાં આવે છે તેને પોળપાડો કહે છે. ૧૨. મુઆ પહેલાં પોતાની હયાતીમાં અગાઉથી પોતાના મરણુની જમણુવાર (તેરમુ) કરે છે તેને જીવતક્રિયા કહે છે.

ગુમાવેલો વખત મહા યત્ને પણ પાછો મેળવી શકાતો નથી માટે ઉ-
લ્લોગી અને સુધરેલા લોકોએ સૌ કરતાં વખતની કિંમત અધિક અને અ-
મૂલ્ય ગણી છે. જ્યારે વખત અમૂલ્ય છે સારે તો તે નકામો ગુમાવેલો
એ પોતાની જાંદગી અગર દોલત ગુમાવ્યા બરાબર છે તો પણ તે
ઉપર આપણા દેશી લોકોમાંના ધણાઓ ધણું જોઈ લક્ષ આપે છે અને
જમણુવાર હોય છે ત્યારે તો નથીજ આપતા એમ કહીએ તો ચાલે. આ-
મ હોવાથી ઠરાવેલેજ વખતે અમુક કામ થાય એવો નિયમ રાખતા નથી.
જમણુવારને દિવસ જમાડનાર તથા જમનારાઓનો ધણો વખત નકા-
મો જાય છે, જમનારાંઓ ઠરાવેલે વખતે બરાબર આવતાં નથી.
કેટલાંક છેક વહેલાં આવે છે અને કેટલાંક ધણાં મોડાં આવે છે.
વળી જમી આવ્યા પછી પણ પરાણે ખાધું હોવાથી તે રાતે તથા
બીજે દિવસે આગસ ધણું થાય છે અને તેથી પોતાનું કામ થતું
નથી. જ્યારે લાગટ જમણુવારો થાય છે સારે ધણા લોકો મહિનાના
મહિના સુધી નવરા બેસી રહે છે. વળી જમનારાંઓના તો દરેક
જમણુવારે એક બે દિવસ નકામો જાય છે પરંતુ જમાડનારનો તો
ધણોજ વખત નકામો જાય છે તેથી તે ખિયારાને જમણો માર પડે
છે કારણ કે જમણુવારનું ખરચ થાય છે અને તેટલી સુદતની કમાઈ
ખોટી થાય છે.

૨. પેટ બાળજી અને શરીરની ખરાબી.—કેટલાક લોકો
જે દિવસે જમણુવાર હોય છે તે દિવસે સવારે અને કેટલાક તે ઉ-
પરાંત બીજે દિવસે રાત સુધી પણ ઘેર ખુલ્લકુલ ખાતા નથી. કેટ-
લાક તેથી પણ વધારે પેટબાળજી કરે છે અને કેટલાક તો ઘેર
ખાતા હોય તેથી જમણું કે ત્રમણું ખાય છે અને તેથી શરીર બ-
ગાડે છે. કેટલાક એટલું બધું ખાય છે કે તેમને ઝાળીમાં ઘાલી ઘેર
લાવવા પડે છે અને ખાધેલું પચતું નથી તેથી લોકોને ઝાડા, ઉઘટી

વગેરે થાય છે અને કુટલાકને બચકર રોગ થાય છે. જેઓને જાણું નહતું નથી તેઓ આજસુ, થાય છે. વળી કુટલીક નાતોમાં છાંડવાની બાંધી હોય છે તેથી પણ લોકો વધારે ખાઈ હેરાન થાય છે. નાતોમાં શાક તરકારી વગેરે બરોબર પકવવામાં આવતાં નથી તેથી તથા ત્રાંચા પિત્તજનાં વાસણુ બરોબર કલ્પ દીધેલાં ન હોવાથી તેનો કાટ પેટમાં જવાથી પણ લોકોનાં શરીર બગડે છે. કુટલાક મરણુ પાછળ જમણુવાર કરવાની ફિકરમાં ખાવા પીવા વગેરેમાં અતિશય પેટ-બાળણું કરી પૈસો ભેગો કરી મુકે છે. વળી જમાડનાર તથા તેનાં ઘરનાં ઉત્તમગરા તથા અધ્યામણુને લીધે તથા પૈસા અને જથ્થની ફિકરમાં માંઠાં પડે છે.

૩. પૈસાની ખરાબી—જમણુવાર પાછળ દર વર્ષે કરોડો રૂપિઆનો ખર્ચ થાય છે અને તેમાંથી કંઈપણ સારું ફળ મળતું નથી. જમનારાઓને તો એક રાતનું વાળું છે, પણ જમાડનારાની તો એક મોટી રકમ વપરાઈ જાય છે. પૈસાદારનો ફક્ત તેટલોજ પૈસો ઓછો થાય છે પણ ગરીબનો તો મરો થાય છે કારણ કે ધણી દિવસથી પેટે પાટા બાંધી પાછ પાછ કરી એકડી કરેલી પુણ એક એ દિવસમાં ખર્ચાઈ જાય છે. આ બાબત કોઈ એમ સવાલ કરશે કે ત્યારે એવા ગરીબો તણાઈને શું કરવા કરતા હશે? શું નાતમાં એવો તો ધારો કાંઈ નથી કે મારી બાંધીને કે જોર જુલમથી કરાવે? આનો જવાબ એ છે કે કુટલીક નાતોમાં તો તેને મજતાજ ઉપાય કરે છે અને કુટલીકમાં તેમ નથી ત્યાં તેનાં સમાં વહાલાં જાતું નહીં કરે તો અમે થોડા થોડા રૂપિઆ ઉધરાવી કરીશું. એમ આડું અવળું સમજાવી પેલા ધરધણી બિચારાને પરાણે જમણુવાર કરવાની જરૂર પાડે છે. મરણુ પાછળ જમણુવાર ન કરનારને લોકો એવાંતો સખત મેણાં

મારે છે કે તેનાથી અને તેના પૌત્ર (છોકરાના છોકરા) થી પણ ઉચું મેં કરી બોલાવું નથી. કદાપી તેના વંશમાં આમળ કોઈ પૈસાદાર થયાથી સાઈ ખરચ કરેતો લોકો તરત કહે કે “એમાં શું? મળ્યું તે કરેસતો? વડાઉઆને તો લીમડે લટકાવ્યો છે.” (વડા-ઉઆનું તો તેરમું પણ નથી કર્યું.)

આવાં મેણાં લોકોને જીલ્લમ તો શું પણ મુવા કરતાં એ ઘણું સખત લાગે છે અને કેટલાક એવાં મેણાંથી આપઘાત કરે છે. આમ હોવાને લીધે અવસર આવે લોકો પોતાનો આયો માયો (ધરેણું ગાંઠું, રાય રચીલું છસાદી) વેચીને પણ દલાડો (જમણવાર) કરે છે. લોકો સરકારમાં કર ભરતી વખતે અને બીજાં પરમાર્થનાં કામ વખતે પોતાની ગરીબાઈ બતાવવાને બિલકુલ શરમાતા નથી અને કેટલાક તો પૈસાદાર છતાં પણ હું ગરીબ છું એમ કરમાંથી મોકળા થવા અરજીઓ કરે છે છતાં આ વખતે (મામાપ વગેરેનાં કાયદાં અગર અધરણી પ્રસંગે) છેક ગરીબ માણસને પણ પોતાની ગરીબાઈ બતાવતાં ઘણી લાજ લાગે છે. આવા હાનીકારક ચાલથી નાતોમાં મરીબોની સંખ્યા વધતી જાય છે કારણ કે તેઓ મુઠી વમરના તથા દેવાદાર થઈ જવાથી વહેપાર સેજગાર કરી શકતા નથી અને તેઓ માંના બાળ્યે સેંકડે પાંચથો દસ ફરીથી ટટાર થવા પામે છે. વળી કેટલાક તો લેણદારોની અરજીઓથી તથા તેમના તરફથી આવતી જપ્તીઓથી થતી ફજેતી અને જેર આબરૂને લીધે આપઘાત પણ કરે છે.

કેટલીક નાતોમાં એવો ચાલ છે કે કોઈને ત્યાં જમણવાર હોય અને તેની રસોઈ ચાલતી કરી ન હોય પણ લોટમાં પાણી નાંખવાની તૈયારી હોય અને તેવામાં અમર તે પહેલાં કોઈ મરી જાય તો જમણવાર અટકે છે અને તે પેલા મરનારના બારમા પછી થાય છે. વળી

તે દરમ્યાન બીજું કોઈ મરી ગયું તો તે પાછળથી મરનારના બા-
રમા પછી વાત જાય છે. એમ ધણી વાર અણી ઉપર આવેલી જ
મણુવાર છ છ મહિના સુધી રકળે છે. આથી કરી જમાડનારને ધણું
નુકશાન થાય છે કારણકે તેણે તો સધળો સામાન તૈયાર કરી મુક્યો
હોય છે અને તેમાં આવી અણુધારી અડચણો આવવાથી રકળે છે. ધ-
ણી વખત લાંબી મુદત જવાથી થાકીને સામાન સસ્તે બાવે વેચી
દેવો પડે છે અને જ્યારે પ્રસંગ આવે છે ત્યારે ફરીથી તૈયાર કરાવવો
પડે છે. આવી રીતે બિચારા જમાડનારને પૈસાનુંજ નુકશાન થાય
છે એટલુંજ નહીં પણ એનાને એના ઉલામા તથા ફિકરમાં તેને કાંઈ
ધંધો રોજગાર પણ સુઝતો નથી.

૪. આખરની હાની—ધરેણાં લુગડાં પહેરીને બેરાંને એકલું
જવું ધાસ્તી ભરેલું હોવાથી આખર લુટાય છે. વળી કેટલાક ફાંકડે-
રાવ પુરૂષો નાતમાં વહેલા આવી, જગા રાખવાનું બહાનું કાઢી,
બાયડીઓના માથા આગળ આવી ઉભા રહે છે અને કેટલાક પીર-
સવાનું બહાનું કાઢી પંગત વચ્ચે ફરતા ફરે છે અને જમવા બેઠેલી
સ્ત્રીઓની મશ્કરીઓ કરે છે તેથી શરમાળ અને લાજળું બાયડીઓને
તથા આસપાસ બેઠેલી બીજી વક્ક બાયડીઓને નીચું ધાલવું પડે
છે. વળી શાક વગેરે પીરસનારાઓ પણ સ્ત્રીઓની મીઠી વાણીથી
તથા તેમની પ્રિતી સંપાદન કરવા તેમને વધારે મૂકી દે છે અને તેથી
પાછળ પીરસવા ખુટાડી જમાડનારની આખર લે છે. કેટલાક લોકો
જમાડનારની આખર લેવા દાળ વગેરેમાં લસણ ઇલાદી નાંખે છે અને
કેટલાક જમણુ બગાડે છે અથવા ચોરી જાય છે.

૫. કુસંપનો વધારો—જમણુવારથી કુસંપ બે રીતે થાય છે:—

(૧) ઘરમાં—ધરેણાંની બાબતમાં સ્ત્રીઓ પોતાની ગુંજસ ન

વિચારતાં પૈસાદારની બરોબરી કરવાને હઠ લે છે તેથી તે કરાવવાને વાસ્તે ઘણું કરીને દરેક ઘરમાં સ્ત્રી પુરુષો વચ્ચે કંકાસ થાય છે અને બ્યારે જમણવાર હોય છે ત્યારે તો ઘણોજ થાય છે. એ બાબતમાં સ્ત્રીઓના લોભની હદ રહેતી નથી. આ કંકાસથી કંટાળીને ઘણાક ગરીબો જેઓ પૈસાની ઘણી તંગીમાં હોય છે તેઓ પણ જેમ તેમ કરી થોડી ઘણી જણસો કરાવે છે અને કેટલાક આ કંકાસ ન ખમાવાથી પોતાની સ્ત્રીઓને માર મારે છે તેથી તે સ્ત્રીઓ ધણીવાર આપઘાત કરે છે. કેટલાક આ કંકાસ ન ખમાવાથી અથવા તો ધરાંણું કરાવવાની શક્તિ ન હોવાથી જોગી વેરામ (બાવા) થઈ જાય છે. કેટલાક ધરાંણું કરાવવાની શક્તિ ન હોવાથી અને હમેશાં કંકાસ થવાથી પોતાની સ્ત્રીઓને ડામ દે છે, કાઢી મુકે છે અથવા મારી નાંખે છે.

(૨) સગાંવહાલાં તથા નાતમાં—લડાઈઓ ઉઠવાનાં દેખીત ખહાનામાં પીરસનાર પીરસ્યા વગર ખીજે ઠેકાણે ગયો અથવા તે પીરસવામાં વગ કરી એટલે શાક વધતું ઝોણું મુક્યું અગર ફલાણું ની રાખેલી જગોએ ફલાણો બેસી ગયો એવાં નજીવાં હોય છે પણ તેનાં ખરાં કારણ એ છે જે સૌ કોઈ એક બીજાથી સરસાઈ કરવાં ખનતા ઉપાય કરે છે અને તેમ કરવામાં તેના મળતીઆ ઘણી ઉશ્કેરણી કરે છે પણ ખીજ તરફ મુખ્યત્વે કરી જમાડનારના પિત્રાઈએ જેઓનું નીચું પડતું હોય છે તેઓ હરેક રીતે જમાડનારને આ જથ મળે એવા ઉપાય કરે છે. આખરે આખી નાતની અંદર સ્ત્રી ખાઈ તથા કુસંપ પેસે છે તેથી જુદી જુદી ટોળીઓ અંધાય દે મારા મારી થાય છે અને ઘણાંકનાં માથાં ફુટે છે. આવી રીતે પાથી જમાડનારને પણ પુષ્કળ નુકશાન થાય છે કારણકે જમ

પૌરસાયા પછી લડાઇઓ થાય છે. આથી જમણુ કરનાર તથા તેજો સર્ગાવહાલાને પણ તેમાંના એક પક્ષની સાથે પાકું વેર બંધાય છે તેથી કેટલીક વખત નાતોમાં તડાં પડે છે અને નાતની ભાગતી થાય છે.

૬. ધર્મ બ્રહ્મ થવું—પોળોમાં જમણુવાર હોય છે તો કેટલાક આડે દહાડે જ્યાં લોકો છોકરાંને ઢાડે ફરવા બેસાડે છે તે જગો ઉપર અથવા જાળની મોરી અથવા મ્યુનિસિપાલીટીના કચેરાની પેટીઓની (જેને બંગીઆ સાફ કરે છે તેની) છેક લગાડી ગયાસન કરે છે જેથી ધર્મ બ્રહ્મ થવાય છે એટલું જ નહીં પણ અર્થ શાસ્ત્રને હાની પહોંચે છે અને તંદુરસ્તી બગડે છે. કેટલાક પોતાના ઘરમાં સોજે થયા પછી ભોગ બેગે ઢાકાને અડકાય તો તે અબોટીયું પલાળી નાંખે છે તથા પોતે નાહી નાંખે છે અને જમતાં જમતાં પણ કોઈ નહાયા વગરનો અડકે અથવા કોઈ તેવી વસ્તુનો સ્પર્શ થાય તો તરતજ ભાણા ઉપરથી ઉઠી જાય છે અને રહેલું જમણુ ફેંકી દેવારે છે એવા ધર્મ ભગતો પણ જમણુવારને દિવસે છેક નીચામાં નીચી આબડશેટને પણ બિલકુલ ગણુકારતા નથી એટલું જ નહીં પણ બિચારા ખરું કહેનારને “નાત તો ગંગાનો પ્રવાહ છે એમાં આ બડશેટ હોય નહીં” એવું કહી બિચારા ખરું કહેનારને હશી કાઢે છે એ તેઓને ધણું શરમ ભરેલું છે. વળી જમતાં જમતાં બંગીયા, ઢેડ અથવા વાધરી વગેરે પડે છે, અને કુતરાં વગેરે જમણુમાં મ્હોં ધાલી જાય છે. માળ્યા વગરનાં દુધ, પાણી અને ધી ધ્રુ વપરાય છે; શાકો સમારે છે તેમાં થેલો કપાષ જાય છે અથવા તેમાં સળેલાં રહી પણ જાય છે કારણકે ઘરના જેવી કાળજીથી શાક સમારાતાં નથી અને કાછીઆના પાણી વાળાં ધોવામાં આવતાં નથી. ખીજી રીતિના લોકો ધોલધા તરીકે પંચતમાં બેસી જમી જાય છે, જમાડનારને પોતાને જમવાનું ન ખાંપે

તેની ખીજ જાતિ સાથે જન્મવાનો વહેવાર હોય છે તો તેઓને એક પંગતે જરા દૂર બેસાડે છે અને તેથી પીરસતાં એકાકાર થઇ જાય છે. કેટલાક લોકો નહારી જગોમાં ફરી આવેલાં નાપાક અને ભ્રષ્ટ પોલીઓં ઝોઢી જન્મવા જાય છે. વળી જેને ઘેર જન્મણુવાર હોય તેતો ગમે તેવાં લુચડાં પહેરી ફરે તો તેપણુ ચાલે. કેટલીક રજસ્વળા વાળી સ્ત્રીઓ* પણ પંગતમાં આસપાસ થોડી જગો રાખી બેસે છે તેથી જમી ઉઠતી વખત અથવા પીરસતી વખત લોકો અમગાય છે ને તેવા લોકો પાછા નાતમાં ફરે છે. કેટલીક વણીક નાતોમાં ગોલા અથવા તેમના મજુર પાસે પાણીના પકવાન ખંડાવે છે, કેટલીકમાં કણખી પાસે લાડુ બંધાવે છે, અને કેટલીકમાં લેમનાથી ઉતરતી નાતના માણસ પાસે બજાયાં વગેરે કરાવે છે. વળી કેટલીક નાતોમાં પોલીસના સિપાઇઓ નાતમાં લડાઇ ન થાય તેને માટે પંગતમાં ફરતા રાખવામાં આવે છે તેમનો પોશાક પણ ભ્રષ્ટ હોય છે. જન્મણુવારની અંદર લોકો જમાડનારની નાતના અથવા પરનાતના જમાડનારને ખપતી ચીજ બાળ્યા હોય તો તેઓ બહાર ફરી આવેલાં સુતરાઉ કપડાં પહેરી પંગતમાં થઇ જાય છે અને કેટલાક તો બગલમાં ચામડાના બેડા સંતાડીને જાય છે. કેટલાક ખીજ નાતના લોકો હંચ વણુનો છું એમ કહી પંગત વચ્ચે થઇ જાય છે. વાડીઓમાં જન્મણુ ક્યું હોય છે સારે અથવા ચોમાસાની શુભમાં જમાડનાર ના ઘર આગળ જન્મણુ ક્યું હોય ને વરસાદ આવતો હોય છે તો

---

* પોતાને ઘેર અથવા પોતાના બાપને ઘેર લગ્ન હોય છે તો તેઓ જન્મણુ પીરસાયા પછી અને લોકો જન્મતા હોય છે તે વખતે પંગત વચ્ચે ફરે છે અને લોકોને અમગાવે છે, એ વાળુંજ દિગ્ગમીરી બરેલું છે.

ખીજના ઘરમાં ખેસાડે છે ત્યારે પહેલી પંગતના ઝેડવાડનાં પતરાણાં, હળમ્મ યા મળુર પાસે ઉપડાવે છે અને તે જગો સાફ થયા વગર ખીજ પંગત ખેસે છે. એ વગેરે અનેક રીતે ધર્મશ્રષ્ટ થવાય છે, શ્રદ્ધા અવાધી મલીન બુદ્ધિ થાય છે અને મલીન બુદ્ધિથી સારાં કામ થતાં નથી દારણ કે “ અત તેવો ઝોડકાર. ”

૭. છોકરાંને કેળવણી ન મળવી—પોતાનાં છોકરાંને ઉત્તમ કેળવણી આપવાનું બનતું નથી એટલુંજ નહીં પણ સાધારણ કેળવણી આપવામાં પણ ઘણીજ કસર કરવી પડે છે અને તેમને જરૂરની જોઈતી ચોપડીઓ વગેરે સામાન વખતસર અપાવતાં નવતેજ થાય છે. લોકો કેળવણીથી થતા પ્રાયદા સમજવા લાગ્યા છે તોપણ તેઓ પૈસાની તંગીને લીધે પોતાની મુરાદ પાર પાડી શકતા નથી. આવી અગત્યની અને પોતાની જીંદગીના આધારની બાબતમાં પણ કંબુસાધ કરનારા અને નાતના રિવાજને ધિક્કારનારા પણ જમણુવાર કરે છે, એ દિલ્લગીર થવા જેવું છે. જમણુવારનાં ટાંણાંમાં પૈસા જોઈશું તે ક્યાંથી લાવીશું એ ધાસ્તીથી ઘણા લોકો વધારે નફાવાળો અને સારો ધંધો શિખતા સુધી સંપુરી રાખી શકતા નથી, તેથી હવે ધંધો પસંદ કરે છે જેથી હમેશાં તે બિચારા ઘણી કંગાલીઅત સ્થિતિ ભોગવે છે. એ રીતે ખીજ પણ ઘણા ગેરપ્રાયદા છે

ઉપલી ખીનાથી માલમ પડે છે કે જમણુવારનો આત્મ ધણો ન હારો છે તેથી લોકોની ઘણી ખરાબી થાય છે માટે દેશનું બહુ ઇચ્છનારાઓ, નાતના આગેવાનો, પટેલો યા શેડો, સદ્ગૃહસ્થો અને વિદ્વાનોને નમ્રતા પૂર્વક અરજ છે કે જો તેઓ પોતાની નાતને નફા આ પૈસા ઉઠાવવામાંથી બચાવવા માગતા હોય, જો તેમને તેમનામાંના ગદીબ વર્ગને માટે જરા પણ દયાની લાગણી હોય, જો તેમને

નામાં સાધારણ મનુષ્ય તરીકે સામાન્ય પણ લાગણી હોય તો મરણ-
પાછળ જમણવાર-શોકના સમયમાં હર્ષનું પ્રદર્શન-તરતજ સમુળગા અ
ટકાવવા, તન મન અગર ધનથી ઉપાય લેવા જોઈએ એથી કરી, તેમને
હજારો ગરીબ સંસાર નિભાવી લેનારા નાતીલાઓની આશિષ મળશે.

—:૦:—

મરણ પાછળ જમણવાર વિષે એક ડોશીનો વિલાપ.

ડોશીએતો ડાઠ વાળ્યોરે, હૈયાનો હરખ ટાળ્યોરે. એ રાગ.

ડોશી બહુ દુઃખમાં હુલીરે, હું લોક કુલાવે કુલીરે. ટેક.

મારે પુત્ર હતો એક પાંચ વરસનો, મરી ગયો તેનો બાપ;

શું કરવું હવે ખરચ એનું, થયો ધણો સંતાપરે. ડોશી. ૧

સગાં પડોશી સૌ બોલ્યાં બાધ, તારે શું છે દુઃખ;

બાળા તેના શા દકાળા, થાશે કાલે સુખરે. ડોશી. ૨

એવાં કહેવત કહી બતાવી, સીધાં સર્વે લાવ્યા;

આવ્યું ખરચ ત્યારે સૌ મળી, જુગતીથી જમવા આવ્યારે. ડોશી. ૩

માણ માણ મુજને કહીને, હૈમો હૈમો કરતા;

કંસાર ચોળવા કાળે તો સૌ, ધીની તાંગડી ભરતારે. ડોશી ૪

ઢોળા ઢોળને ફાડાફાડ, વળી શાક બાત લૂંટાવે;

ખુટયું ખુટયું જૂનો પાડી, પછી શંખ ફૂડાવેરે. ડોશી. ૫

સાફ કંઈ બાધ સાફ કંઈ, વળી કોઈ કરે નહીં એવું;

વખાણ કરતા વેરાઈ ગયા, પછી થયું મહારે દેવુંરે. ડોશી. ૬

પુત્ર હતો તેને બળીયો કાકો, કરી ગયો પછી ભોગ;

રોઈ રોઈને ધમ આંધળી, મારે કરમ તણો સંજોગરે. ડોશી. ૭

ધરખાર અને રાય રચીયું, લઈ ગયા જન્મીઓ લાવી;

હાથ પગ મારા ચાલે નહીં, તેથી દશા થઈ હવે આવીરે. ડોશી. ૮

કરજ કરાવી મુકી રઝગતી, હવે કોઈ બરે નહીં પેટ;
 અરે પ્રભુ મને મોત આપ, ઉઠી નાતવરામાં વેઠરે. ડોશી. ૬
 હવે ઝેરખાધને મરી જઈશ, મારા દુઃખનો આણીશ અંત;
 એ પાપ માતીને આપીશ, મુણે બેન ગુણવંતરે. ડોશી. ૧૦
 મારી શિખામણથી તણાઈ મરીને, વરો કોઈ નવ કરજો;
 પૈસા પાસે બહુ હોયતો, પરમાયે વાવરજોરે. ડોશી. ૧૧

ઉપર પ્રમાણે ડોશી પોતાનો વિલાપ સમજી સ્ત્રી આગળ કરી
 ઝેર ખાધને મરી ગઈ અને મરતાં મરતાં શ્રાપ દેતી ગઈ કે નાતોની
 ખરાબી કરનાર શેઠોનું નખોદ જળે અને માફ પાપ તેઓને લાગજો
 કે એક વખતના વાળુ માટે મારી આખી જીંદગી ખજાડી.

મરણ પાછળ જમણવાર (તેરમું) કરવાને લોકો ખુશી છે કે નહીં ?

આનો જવાબ નવનો છોકરો કે જોને સાઈ જોડું શું તે સમજવા-
 ની શક્તિ આવી છે તે એકદમ આપશે કે લોકો તેરમું કરવાને ખુશી
 નથી. હવે સવાલ એમ ઉત્તપત્ત થયો કે લોકો શું વધે અને પૈસાથી
 મોટા લોકો ખુશી છે ? તેનો જવાબ એકે અણુસમજી અને વાંઝીઆ લોકો
 તેરમું કરવાની હા કહેશે કારણકે અણુસમજી લોકોને સારા જોડાનું બાન
 ન હોવાથી અને વાંઝીઆ લોકોનું જમવાનું બનું હોવાથી હા કહે છે, પૈસા
 વાળા લોકો મધ્યસ્થ રહે છે (હાએ નહીં ને નાએ નહીં) કારણ કે તેટલો
 પૈસો જોડો એમ સમજી તેઓ જમણવાર કરે છે અને કેટલાક લોકો
 આખર જવાની જોડી બીકને લીધે ઉપરથી જમણવાર કરવાની હા
 કહે છે પણ મનમાં કરવાને ખુશી હોવા નથી. દાખલા તરીકે—

સંવત ૧૯૫૧ માં અમદાવાદની દશાનાગરની નાતમાં નાતનાં તમામ લગ્ન આશરે વીસ બાવીસ મહા વદ. ૫ તે રોજ થયાં હતાં. (જુઓ “ દશાનાગર હિતવર્ધક ” ચોપાનિયાનો અંક ૧ લો પાનું. ૧૧.) તે ઉપર વિચાર કરો કે સમજાનાં વરકન્યાના અંદરમા વગેરે પહોંચતા શી રીતે આવ્યા? અગાઉ કોઈ પણ વર્ષ આવો બનાવ બન્યો નથી તેથી એમ શું નથી માલમ પડતું કે તે નાતમાં પૈસાની અછત થઈ છે અને લોકોને આ ખુશીના (લગ્નના) અવસર ઉપર પણ ખર્ચ કરવાનું ભારે પડે છે? જો ખર્ચ કરવાનું ભારે નથી પડતું એમ કહેતા હો તો કહો કે બધાં લગ્ન એકે દિવસે લેવાનું શું કારણ? અને જુદા જુદા દિવસે કેમ ન લીધાં? જો ભારે પડે છે એમ કહેતા હો તો કહો કે બ્યારે લગ્ન જોવા અવસર ઉપર ખર્ચ કરવાનું ભારે પડે છે અને લોકો ઉપરથી કરવાની ખુશી બતાવે છે પણ અંદરખાનેથી ખર્ચ ઉગારવાનું શોધે છે ત્યારે આની મતલબ શી? આની મતલબ એજ કે લોકો ખુશીને અવસરે પણ ખર્ચ કરવાને ખુશી જણાતા નથી તો વહાલા માણસના મરણ પ્રસંગે (જે વખતે દવા વગેરેમાં પૈસા ખર્ચી બમાજ આવ્યા હોય અને પાછળ રજાનાર ખપનાર ન હોય તેવા વખતમાં) મરણ પાછળ જમણવાર કરવાને લોકો ખુશી છે અથવા મરણ પાછળ જમણવાર લોકો ખુશીથી કરે છે એમ કોઈ કહી શકશે?

વળી ધણીખરી નાલો કે જેમાં ખુશીના અવસર ઉપર જમણવાર કરવાનો કર નથી અને લોકો ખુશીમાં આવે તો ખુશીના અવસર ઉપર જમણવારો કરે એવું છે (લોકોની મરણ ઉપર કરવા ન કરવાનું રાખેલું છે) તે નાતોમાં મરણ પાછળ કરથી અથવા મેણાંની ખીકથી જેટલી જમણવારો થાય છે તેટલી ખુશીના પ્રગ્નુત

ઉપર થતી નથી તેથી પણ સાર માલમ પડે છે કે ખુશીના અવસર ઉપર જમણવારો કરવાને લોકો ખુશી જણાતા નથી અથવા ખુશીના અવસર ઉપર જમણવારો કરવાનું લોકોને ભારે પડે છે [કારણ કે જો લોકો ખુશી હોય તો અથવા તેમને ભારે ન પડતું હોય તો દરેક જણ તેવા (ખુશીના) પ્રસ્તુત ઉપર જમણવાર કર્યા વગર રહેજ નહીં પણ તેમ થતું જણાતું નથી] તો મરણ પાછળ જમણવાર કરવા લોકો ખુશી હોય અથવા લોકોને ભારે પડતું નથી એમ ધારતું એ અસંભવિત છે. ઉપલી પીતાથી મરણ પાછળ જમણવાર કરવાને લોકો ખુશી નથી એમ જ્યારે સ્પષ્ટ જણાય છે ત્યારે શું આવી દુઃખદાયક રીતિનો (મરણ પાછળ જમણવારનો) સમુજનો અટકાવ કરવો ન જોઈએ ?

નાણાંનો ખરો ઉપયોગ.

પોતાની ગુન્નસ માફક ખાતું પીવું, પહેરવું ઝોટવું અને બાળ પચ્ચાં વગેરેનું પોપણ કરવું તથા ટાણે ટચકે યથા શક્તિ મુજબ ખરચ કરવું પણ આપપત કરતાં અથવા દેખાદેખીથી ખરચ વધારે કરી ધરખાર વેચી તણાઈ મરવું નહીં. જેઓ ગરીબ છે પણ પોતાની મેજે ગુજરાત ચલાવી શકે એવા હોય તેમને કંઈ આપવું નહીં પણ મહેનત કરાવવાનો યોગ કરી આપવો. જો તેઓ કામ કરવાને આગમ કરે તો તેનું ફળ તેમણે ભોગવવું જ જોઈએ. જેઓ પોતાની મેજે મહેનત મજુરી શોધી શકતા નથી અને અર્ધા અશક્ત છે તો તેમને જેટલી મદદ જોઈએ તેટલી આપવી અને તેમનાથી થાય એવું કામ હોય તે કરાવવું. જેઓ કંઈપણ કામ કરવાને અશક્ત હોય તેમને (જેવાંકે નાનાં છોકરાં, માંદાં, અનાથ, આંધળાં, લુણાં, લંગાં, નિરાશ્રીત, માળાપ વગરનાં તથા ઉમરે પહોંચેલાં વગેરેને)

ખરેખરી મદદ કરતી અને તેમનેભુખે મરતાં અટકાવવાં. વળી વાઘ, કૂતરા, તળાવ અને નદીના આરા (ઓવારા) કરાવવામાં, ઔષધશાળામાં, પાઠશાળામાં, ધર્મશાળામાં, હુન્નરશાળામાં, પુસ્તકશાળામાં, નિરાશ્રીતેના આશ્રમમાં, દેવ અથ્વે દેવ મંદીર કરાવવા વગેરેમાં, ધર્મશિક્ષણ આપવાના કામમાં, દેશના કલ્યાણની પાછળ મંડગીઓના ખર્ચમાં તથા દેશનું સંરક્ષણ કરનારી સૌસામ્રીઓ એ વગેરે કામમાં જ્યાં નાણાંનો ખર્ચ ઉપયોગ થતો હોય ત્યાંજ પૈસા ખરચવા એ તે પૈસાને વાળ્યા ખરાખર છે.

જુદી જુદી નાતોમા થયેલા સુધારા.

૧. રાજકોટના દશાશ્રીમાળી વાણીઆની નાતમાં ૬૦ વર્ષસુધીના મરણ પાછળ તેરમાં કરવાં નહીં અને તેના બદલામાં નાતના ૪૩માં (૩. ૨૫) ની રકમ લેવી. આ રીતે એકલા થએલા ૪૩માંથી નાતના નિરાશ્રીતોને ગુપ્ત આશ્રય આપવો તથા સ્વચ્છાતિના મુખ્ય અભ્યાસ કરવા જતા વિદ્યાર્થીઓને સ્કૉલરશીપ આપવી. આ શિવાય એ ૪૩ના વધારા માટે દર વર્ષે એક એક રૂપિઓ શક્તિવાન ઘર કનેથી લેવો એવો ઠરાવ થયો છે.

૨. ભરચના દશાલાડ વાણીઆની નાતમાં લગ્ન પ્રસંગે જે કોઇ સ્ત્રી ૪૪ાણાંનાં ગીતો ગાય તેણીનો ૩. ૨૫) દંડ લેવો એવો ઠરાવ થયો છે.

૩. અમદાવાદના વીસાલાડ, વીસા પોરવાડ અને વીસાઅડાળગલ મોઢ વાણીઆની નાતોએ રોવા કુટવાનો ચાલ બંધ કર્યો છે.

૪. સુરતના દશા અડાળગલ મોઢ વાણીઆ અમદાવાદીમાં કન્યા વિક્રય કરવાનો રિવાજ બિલકુલ નથી.

૫. અંકલેશ્વરના દશાલાડ વાણીઆની નાતે પરદેશની જે કન્યા

આ પોતાની નાતમાં એક બાણે જમી શકે તેવી કોઈ પણ વાણીઆ નાતની હોકરી સાથે અંકલેશ્વરી દશાલાડ વાણીઆ પરણી શકે એવો દરાવ કર્યો છે. આવોજ દરાવ અમદાવાદના વીસાપોરવાડ વાણીઆની નાતમાં થયેલો છે.

૬. સુરતના દશા અડાળજી મોઢ વાણીઆ અમદાવાદીમાં એવો ધારો છે કે દશા અડાળજી મોઢ વાણીઆ કોઈ પણ ગામનો સુરતમાં જઈ રહે, નાતમાં પોતાનું લહેણું નોતરું દાખલ કરાવે અને આવ્યાં ગયાં ખરચ સુરતમાં કરે તો તેને કન્યા દેવી.

૭. અમદાવાદના ચાંપાનેરી મોઢ ધાંચી તથા દશાશ્રીમાળી વાણીઆની નાતોમાં નાતના ધારાની ચોપડીઆ તથા દેવા લહેણાનો હિસાબ છપાવી લહાણા દીઠ વહેંચવામાં આવે છે.

૮. મુંબઈના લાડ વાણીઆની તથા બારીઆ પુનાદરાના તેમજ ખેડા મહેમદાવાદના સાતે ગામની દશાનાગરની નાતોમાં પંચથી નાતનો કારભાર ચાલે છે.

૯. અમદાવાદના દશાનાગર વાણીઆની નાતમાં લગ્ન પ્રસંગે વરઘોડામાં ઘણો ખરચ થતો હતો તેને બદલે હાલ ફક્ત એકજ ઘોડે આણવાનો રિવાજ પડ્યો છે.

૧૦. અમદાવાદના દશા પોરવાડ વાણીઆની નાતે એક ઉપર બીજી સ્ત્રી પરણવી નહીં એવો દરાવ કરેલો છે.

આ શિવાય બીજા સુધારા જગોની તંગીને લીધે અત્રે દાખલ થઈ શક્યા નથી.

આ પુસ્તક ઉતાવળથી બહાર પાડવામાં આવ્યું છે તેથી તેમાં કોઈ ભૂલ સુધારે માટે વાંચક વર્ગે દરગુજર કરવું

440 Mandvi's Street
TRIKAMLAL BAPALLAL GANDHI
GENERAL MERCHANT & COMMISSION AGENT

Secretary of the "Dasha-Nagar Hitvardhak Sabha"

EDITOR OF THE "DASHA-NAGAR HITECHHU"
AHMEDABAD (INDIA)

૧ સુધારનારને અંગ્રેજ સરકાર તરફથી

રાવ બહાદુરનો ઇલકાબ અને સોનાનો ચાંદ.

સને ૧૮૭૧માં સ. બા. બેચરદાસ અબાધદાસે પોતાની નાતમાં લખતો ખરચ ઓછો કરવામાં પ્રયત્ન કરેલો તથા તેથી પોતાની નાતની બાળકીઓની હાલતમાં સુધારો કરેલો તે વગેરેના બદલામાં આપણા ઉપર રાજ્ય કરનાર નામદાર મહારાણી વિક્ટોરીઆએ સને ૧૮૭૨ ના એપ્રિલ મહિનાની તા. ૨૬ મીને રાજ અમદાવાદમાં દરબાર ભરી એઓને રાવ બહાદુરના ઇલકાબની સનદ, સોનાનો ચાંદ અને કસબી સાલજોડો આપ્યાં તે વખતનો રાવ બહાદુર બેચરદાસ અબાધદાસનો પ્રત્યુત્તર અને લોક વાચકનો ટુંક સાર:-
તેઓ સાહેબ બોલ્યા કે નાતીલાઓને લાખો રૂપિયાનો ફાયદો કરવા લીધેલી મહેનતની અંગ્રેજ સરકારે મારી ખુજ જાણી રાવ બહાદુરનો ઇલકાબ અને સોનાનો ચાંદ આપ્યાં તેથી તેમનો હું મોટો ઉપકાર માનું છું અને ખાતરીથી કહું છું કે હવે હું વધારે મારી નાતના તથા પરનાતના, દેશી તથા બરદેશી લોકોના સુધારાના કામમાં સમર્થ હોઉં વળી દાદાહરીની વાવે નાતનાં તોરણ બાંધ્યાં હતાં તથા મોટો મેળાવડો આશરે ૧૫૦૦૦ માણસનો થયેલો તે વખતે નાતે મને તિલકનું માન (નાત શેકાઇનું) આપ્યું તે કસબી સાલ પાંચડીનું ઇનામ, નાતનો સુધારો કરવાથી નાતે આપ્યું તેથી હું નાતનો પણ આભારી છઉં. સુધારો કરવાની રાવ બહાદુરની બધી કોશીસો સફળ થઇ અને તેથી સ્વાર્થિ લોકો તથા કેટલાંક તેમનાં સગાંવહાલાં જોકે નાતનો ધણો વિભાગ તેમની તરફ હતો તોપણ કકળતાં હતાં તેઓ હવે કહે છે કે સાબાશ છે રાવ બહાદુર બેચરદાસ અબાધદાસ લશ્કરી ને કે જેમણે પોતાની છાતી તથા મરજીથી એ કામ પાર પાડ્યું એ લોકોને સુખી કર્યા.

